

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

Wydział Prawa Kanonicznego

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

BISKUP PROF. WALENTY WÓJCIK JAKO BADACZ PRAWA SYNODALNEGO

Treść: Wstęp. – 1. Prawo synodalne minionych stuleci. – 2. Współczesne prawo synodalne. – Zakończenie.

Wstęp

Biskup Walenty Wójcik (1914-1990), absolwent Wydziału Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (w 1948 roku uzyskał doktorat)¹, habilitowany w 1961 roku², w latach 1959-1984 wykładowca na tymże Wydziale, od 1970 kierownik Katedry Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego (od 1972 roku profesor nadzwyczajny, a od 1979 profesor zwyczajny)³, dzięki swoim szczególnym uzdolnieniom oraz systematycznej pracy stał się wybitnym badaczem w dziedzinie historii prawa kanonicznego. Skupiając swoje zainteresowania naukowe na dziejach ustawodawstwa kościelnego i instytucji

---

¹ Podstawą nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego była rozprawa: *Prawo celibatu w Polsce średniowiecznej. Wprowadzenie i rozwój historyczny*, Lublin 1948 (mps).

² Podstawą nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego była rozprawa: *Rozwój pomocy świeckiej dla Kościoła w Polsce do roku 1565*, Lublin 1961 (mps) oraz pozostały dorobek naukowy. Zatwierdzenie tego stopnia naukowego przez Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego nastąpiło dopiero w roku 1970.

³ Zob. W. GÓRALSKI, *Biskup Profesor Doktor hab. Walenty Wójcik*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 30 (1983), z. 5, s. 5.

kościelnych w Polsce oraz w Kościele powszechnym, a także na współczesnej, posoborowej reformie prawa kanonicznego, wniósł swój znaczący wkład w nauki prawa kanonicznego. Jego dorobek naukowy obejmuje łącznie ponad 300 publikacji, co – przy absorbujących zajęciach biskupa pomocniczego i wikariusza generalnego w diecezji sandomierskiej – uznać należy za coś wyjątkowego⁴.

W nurcie historycznym działalności naukowej Biskupa-Profesora czołowe miejsce zajmują prace poświęcone ustawodawstwu synodalnemu w Polsce. Właśnie osiągnięcia w tym zakresie stawiają go w rzędzie prominentnych historyków kościelnego prawa polskiego. Słuchacze jego starannie przygotowywanych i erudycyjnie prowadzonych wykładów i seminariów bez większych trudności wyczuwali, że dzieje synodów stanowiły dlań obszar wyraźnie preferowany.

Wśród publikacji z tego obszaru można wyróżnić dwa wątki: kościelne ustawodawstwo minionych stuleci oraz analogiczne ustawodawstwo współczesne.

1. Prawo synodalne minionych stuleci

W obrębie dawnego ustawodawstwa synodalnego można się doliczyć 24 prac (monografii, rozpraw i artykułów) bp. prof. Walentego Wójcika, w których porusza różnorodne problemy i kwestie będące przedmiotem regulacji synodalnych.

Zapewne trudne warunki dotyczące wydawania publikacji o tematyce kościelnej sprawiły, że obszerna monografia: *Prawo celibatu w Polsce średniowiecznej. Wprowadzenie i rozwój historyczny* (Lublin 1948, mps), została ogłoszona jedynie we fragmencie⁵ oraz w streszczeniu⁶. W pracy tej Autor ukazuje – w kontekście prądów i zjawisk

---

⁴ Pełny wykaz publikacji bp. Walentego Wójcika, z których korzystano w niniejszym opracowaniu, pochodzi od H.J. SZUMIŁ, *Bibliografia podmiotowa i przedmiotowa biskupa profesora Walentego Wójcika (1914-1990)*, Archiwa Biblioteki Muzea Kościelne 64 (1995), s. 601-629.

⁵ W. WÓJCIK, *Prawo celibatu w Polsce średniowiecznej*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 5 (1958), z. 4, s. 55-82.

⁶ TENŻE, *Prawo celibatu w Polsce średniowiecznej. Wprowadzenie i rozwój historyczny*, w: W. Wójcik, *Ze studiów nad synodami polskimi*, Lublin 1982, s. 99-124.

panujących w Europie zachodniej – żmudny proces wprowadzania w Polsce obowiązku bezżenności duchownych, zainicjowany przez legata papieskiego Piotra z Kapui w 1197 roku i zdecydowanie podjęty przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza na synodzie w Kamieniu (k. Chojnic) w 1217 roku, kiedy to zasada celibatu kleru została usankcjonowana jako bezwzględnie obowiązująca. Autor monografii przedstawia długotrwały, złożony proces urzeczywistniania tego postanowienia, dokonujący się przede wszystkim poprzez stosowne postanowienia synodów prowincjalnych i diecezjalnych grożących sankcjami karnymi za nieprzestrzeganie tak ważnego obowiązku (dużą rolę odegrała w tym względzie kodyfikacja pierwszego prymasa Polski, Mikołaja Trąby z 1420 roku). Znamienne jest dokonanie przez bp. Wójcika kilku korekt w stosunku do ustaleń przyjmowanych uprzednio w nauce, m.in. wykazanie, iż ani legaci Grzegorza VII ani kolejni wysłannicy papiescy nie wszczynali w Polsce przed 1197 rokiem akcji na rzecz zaprowadzenia celibatu (mieli wówczas inne zadania)⁷.

Z tych samych względów pozostała jedynie w maszynopisie równie cenna monografia urodzonego przed stu laty Pasterza i Profesora: *Rozwój pomocy świeckiej dla Kościoła w Polsce do roku 1565* (Lublin 1961, mps), poświęcona instytucji *brachium saeculare*, a więc pomocy prawnej udzielanej Kościołowi przez władzę państwową w wykonywaniu postanowień władzy kościelnej (pomoc ta została znacznie ograniczona po rewolucji francuskiej)⁸. I w tym przypadku drukiem ukazały się zaledwie fragmenty tego opracowania⁹.

---

⁷ Zob. m.in. A. SZAFRAŃSKI, W. WÓJCIK, *Celibat w Kościele katolickim (Kościoł Zachodni)*, w: Encyklopedia Katolicka, t. t. 2, Lublin 1976, kol. 1399-1403.

⁸ Zob. W. WÓJCIK, *Brachium saeculare*, w: Encyklopedia Katolicka, t. t. 2, Lublin 1976, kol. 991.

⁹ TENŻE, *Udzielanie pomocy monarszej Kościołowi w Polsce średniowiecznej*, Prawo Kanoniczne 3 (1960), nr 1-2, s. 71-86; TENŻE, *Wpływ sytuacji wewnętrznej państwa na wspomaganie Kościoła polskiego w średniowieczu*, Prawo Kanoniczne 2 (1959), nr 3-4, s. 67-123; TENŻE, *Środki wykonawcze nadawane biskupom polskim w średniowieczu*, Nasza Przeszość 13 (1961), s. 5-16; TENŻE, *Pomoc świecka dla Kościoła Polskiego w sprawach szerzenia i ochrony wiary*, Prawo Kanoniczne 9 (1966), nr 1-2,

Na szczególną uwagę zasługuje obszerne studium prezentujące dzieje kościelnego ustawodawstwa partykularnego w Polsce przedrozbiorowej na tle kościelnego ustawodawstwa powszechnego¹⁰. Przeprowadzone w nim analizy pozwoliły przyjąć, iż długotrwały proces recepcji prawa powszechnego przez Kościół w Polsce przebiegł przede wszystkim dzięki twórczemu zaangażowaniu biskupów (jako ustawodawców partykularnych) na drodze synodów prowincjalnych i diecezjalnych (głównie do roku 1643, kiedy to nastąpił zastój w działalności synodów). Godnym uwagi wnioskiem, do jakiego doszedł bp Wójcik, jest stwierdzenie, iż „polscy ustawodawcy partykularni trafnie rozwiązywali problemy i mogą wykazać się w porównaniu z biskupami innych krajów godnymi dziełami legislacyjnymi [...], a przez swoją twórczość w dziedzinie prawa przyczynili się do kształtowania ducha i moralności narodu”¹¹.

Analogicznym, fundamentalnym opracowaniem z zakresu historii ustawodawstwa synodalnego jest rozprawa prezentująca synody polskie z okresu znacznie późniejszego, bo z lat 1918-1968 (odbyło się w tym czasie 25 synodów)¹². Autor sięga tutaj najpierw do chlubnej przeszłości synodalnej w kraju, przedstawiając statystykę zgromadzeń synodalnych w poszczególnych okresach (od XIII wieku do rozbiorów odbyło się 327 synodów, a w okresie rozbiorów trzy – wszystkie w diecezji przemyskiej), a następnie ukazuje cele synodów, ich uczestników, metody pracy synodalnej, uchwały synodalne (statuty i aneksy), instytucje zastępujące synod, wreszcie podaje wykaz synodów w poszczególnych diecezjach z okresu wskazanego wyżej pięćdziesięciolecia.

---

s. 51-111; TENŻE, *Zagadnienie pomocy świeckiej w sprawach gospodarczych Kościoła w Polsce średniowiecznej*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 7 (1960), z. 4, s. 53-90.

¹⁰ TENŻE, *Kościelne ustawodawstwo partykularne w Polsce przedrozbiorowej na tle powszechnego prawodawstwa kościelnego*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, t. 1, red. M. Rechowicz, Lublin 1969, s. 423-502.

¹¹ TAMŻE, s. 492-493.

¹² TENŻE, *Synody polskie w latach 1918-1968 na tle rozwoju ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Prawo Kanoniczne 13 (1970), nr 3-4, s. 127-163 oraz w: TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi...*, dz. cyt., s. 185-225.

Znaczącym osiągnięciem badawczym wieloletniego Profesora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, stanowiącym owoc poszukiwań archiwalnych w dawnej Kongregacji Soboru (obecnie Kongregacja ds. Duchowieństwa), jest oryginalne studium poświęcone aprobachie przez tę Kongregację statutów ostatniego synodu prowincjalnego w Polsce przedrozbiorowej, odbytego w 1643 roku w Warszawie z inicjatywy prymasa Macieja Łubieńskiego¹³. Nawiązując do nieoczekiwanego postanowienia bulli Sykstusa V *Immensa aeterni* z 22 stycznia 1588 roku o obowiązku poddawania statutów synodów prowincjalnych uprzedniej aprobachie Kongregacji Soboru¹⁴, Autor wnikliwie omawia trwającą dwa lata procedurę aprobacyjną oraz wskazuje drobniawo wprowadzone przez wymienioną dykasterię korektury do statutów synodu warszawskiego – uznaje je za znaczne (spośród 40 artykułów zbioru statutów, w 17 wprowadzono poprawki; w dużym stopniu zmierzały one do wzmocnienia władzy biskupiej w stosunku do kapituł i zakonników). W tym samym kierunku badawczym sytuują się jeszcze dwie prace. Pierwsza z nich zawiera szczegółowe omówienie korektur wniesionych przez Kongregację Soboru do statutów synodu diecezji wrocławskiej z 1592 roku¹⁵, w drugiej zaś czytelnik zapoznaje się z procedurą zwoływania synodów i ich faktycznym odbywaniem w świetle relacji biskupów polskich *ad limina* – aż do XX wieku. Autor przyjmuje tu m.in. tezę, w myśl której ustawa Soboru Trydenckiego o corocznym zwoływaniu synodów diecezjalnych i co

---

¹³ TENŻE, *Aprobata przez Kongregację Soboru statutów synodu prowincjonalnego odbytego w Warszawie w 1643 roku*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 21 (1974), z. 5, s. 19-32 oraz w: TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi ...*, dz. cyt., s. 167-183.

¹⁴ W ten sposób, jak zauważa bp Wójcik, bulla papieska „zadała śmiertelny cios synodom, odejmując biskupom inicjatywę i uzależniając tworzenie norm prawa partykularnego od władzy oddalonej od terenu ich realizacji”. TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi ...*, dz. cyt., s. 182.

¹⁵ TENŻE, *Korektury rzymskie w statutach synodu diecezji wrocławskiej z 1592 r.*, Prawo Kanoniczne 17 (1974), nr 1-2, s. 91-100.

trzy lata synodów prowincjalnych okazała się zbyt rygorystyczna nie tylko dla biskupów polskich, i wymagała reformy¹⁶.

Ponadto, również na bazie archiwaliów watykańskich (Tajne Archiwum Watykańskie) bp Wójcik przygotował nowe opracowanie i krytyczne wydanie statutów synodu smoleńskiego z 1645 roku (w liczbie 39), zrealizowane na podstawie pomijanej wcześniej, m.in. przez T. Długosza (skrótowej), kopii B¹⁷. Ta cenna praca edytorska pozwala pełniej zrozumieć istniejące wówczas w diecezji smoleńskiej pewne napięcie istniejące między duchowieństwem diecezjalnym a zakonnym.

Nieprzeciętnymi umiejętnościami wytrawnego historyka prawa kościelnego wykazał się długoletni Kierownik Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego KUL dokonując edycji jeszcze innego synodu: archidiecezji gnieźnieńskiej z 1414 roku, odprawionego przez arcybiskupa Mikołaja Trąbę, najprawdopodobniej po synodzie prowincjalnym z tego samego roku. Samo opublikowanie statutów synodalnych, zrealizowane na podstawie fotokopii kodeksu, który był w posiadaniu ks. prof. Henryka Likowskiego (UW), potem ks. dr. Stefana Haina (Poznań), wreszcie znalazł się w Bibliotece Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu, która fotokopię tę udostępniła, poprzedza długi, krytyczny opis związany z odkryciem i meandrycznymi losami tekstu statutów odkrytych przez ks. Likowskiego w 1918 roku oraz wnikliwie naświetlenie ich treści, źródeł i systematyki¹⁸.

---

¹⁶ TENŻE, *Zwoływanie synodów w świetle relacji biskupów „ad limina” do XX wieku*, Prawo Kanoniczne 19 (1976), nr 1-2, s. 149-183 oraz w: TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi ...*, dz. cyt., s. 125-166.

¹⁷ TENŻE, *Statuty synodu diecezji smoleńskiej z 1645 r.*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 22 (1975), z. 5, s. 73-84.

¹⁸ TENŻE, *Statuty synodu archidiecezji gnieźnieńskiej z 1414 roku*, w: *Kościół i prawo*, t. 5, red. J. Krukowski, Lublin 1988, s. 11-21 (krytyczny opis historii teksty statutów) oraz s. 22-39 (tekst statutów – bez tytułu).

Pożytecznym studium jest praca na temat wpływu kodyfikacji praskiej z 1349 roku na polskie ustawodawstwo synodalne¹⁹. Jej Autor przyjmuje za W. Abrahamem, że wymieniony zbiór Ernesta z Pardubic, poza statutami legackimi i rodzimymi prowincjalnymi, dostarczył najwięcej materiału redaktorom kodyfikacji arcybiskupa Mikołaja Trąby z 1420 roku.

W dorobku piśmienniczym długoletniego Biskupa pomocniczego diecezji sandomierskiej trudno przecenić pozycję z 1982 roku zatytułowaną: *Prace przygotowawcze do wydania syndyku polskiego*²⁰. Wychodząc od potrzeby systematycznego opracowania i krytycznego wydania całości synodów polskich epoki przedrozbiorowej, którą dostrzeżono już w 1880 roku (ks. Ignacy Polkowski), i ukazując kilka prób zrealizowania tego postulatu, łącznie z wydaniem (w połowie XX wieku) przez Jakuba Sawickiego 10. tomów wiekopomnego dzieła *Concilia Poloniae*, bp Wójcik wysuwa znaczący postulat badawczy dokończenia serii *Concilia Poloniae* (w pierwszym rządzie synodów krakowskich), reedycji tomów 2-3 i 5-8 tejże serii (z dodaniem całości tekstów synodalnych), a następnie opracowania szczegółowych indeksów rzeczowych do poszczególnych tomów tej serii oraz podjęcia studiów nad ustawodawstwem synodalnym metropolitów gnieźnieńskich i prymasów Polski (od 1415 roku) z równoczesną reedycją tekstów synodalnych na tym poziomie (statuty synodów prowincjalnych).

Odrębny segment w dorobku pisarskim zasłużonego Badacza źródeł kościelnego prawa polskiego stanowią prace poświęcone określonym kwestiom uregulowanym przez ustawodawstwo synodalne. Tak więc należy tu wymienić przede wszystkim obszerną rozprawę na temat praw parafialnych w polskim ustawodawstwie synodalnym do połowy XVI wieku²¹. Czytelnik ma możliwość bliższego zapoznania

---

¹⁹ TENŻE, *Wpływ kodyfikacji praskiej z 1349 roku na polskie ustawodawstwo synodalne. Colloquium salutis*, Wrocławskie Studia Teologiczne 8 (1976), s. 235-264.

²⁰ TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi ...* dz. cyt., s. 7-31.

²¹ TENŻE, „*Prawa parafialne*” według polskiego ustawodawstwa partykularnego do 1564 roku, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 3 (1957), z. 2, s. 153-225 oraz w: TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi*, dz. cyt., s. 33-98.

się z tzw. rezerwatami proboszczowskimi, inaczej funkcjami duszpasterskimi zastrzeżonymi – w stosunku do innych kościołów – kościołom parafialnym i proboszczom (*ius parochiale*), określanymi przez synody na przestrzeni stuleci (udzielanie chrztu, zaopatrywanie chorych, odprawianie pogrzebów, używanie dzwonów, itp.). W stosunku zaś do wiernych *iura parochialna* oznaczały prawo domagania się od nich świadczeń ekonomicznych ma rzecz proboszcza (m.in. dziesięciny). W Polsce terminem *iura parochialia* zwykło się określać prawa proboszcza zarówno wobec innych kościołów, jak i wobec powierzonych mu parafian. W oparciu o ustawodawstwo synodalne (poczynając od najwcześniejszego) Autor bardzo szczegółowo omawia prawa gospodarcze proboszcza (m.in. świadczenia z okazji czynności religijnych) oraz funkcje zastrzeżone proboszczowi (m.in. słuchanie spowiedzi parafian). Erudycja prawnicza Profesora nakazała mu referowanie poszczególnych kwestii w kontekście prawa powszechnego.

Inna publikacja z tego samego segmentu dotyczy waloru prawa zwyczajowego w ustawodawstwie synodalnym po 1918 roku, czyli po wejściu w życie pierwszego Kodeksu Prawa Kanonicznego (stosunek do zwyczajów partykularnych, zarówno już przyjętych, jak i dopiero powstających, wyrażali biskupi w statutach synodalnych)²². W ocenie Autora w traktowaniu zwyczajów ustawodawcy synodalni kierowali się przede wszystkim użytecznością duszpasterską (oceniaли zwyczaje pod kątem duszpasterskim), przy czym o zachowaniu nie zwyczaju decydowała wola ustawodawcy.

Jeszcze inne opracowania z tego rodzaju twórczości publikacyjnej dawnego Absolwenta Państwowego Gimnazjum Męskiego w Sandomierzu sprzed 90. lat mają za przedmiot: udzielanie wiatyku²³,

---

²² TENŻE, *Prawo zwyczajowe w polskim ustawodawstwie synodalnym po 1918 r.*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 15 (1968), z. 5, s. 67-85 oraz: TENŻE, *Ze studiów nad synodami polskimi ...*, dz. cyt., s. 227-247.

²³ TENŻE, *Wiatyk w średniowiecznym ustawodawstwie biskupów polskich*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 6 (1953), s. 115-133.

dzwonicie na „Anioł Pański”²⁴, prawo cmentarne²⁵, przechowywanie Eucharystii na Śląsku²⁶, interwencje monarchów u sędziów kościelnych²⁷, ściganie lekceważących przykazania i trwających w karach kościelnych²⁸.

Spod pióra bp. Wójcika wyszło także kilka prac poświęconych ustawodawstwu synodalnemu spoza obszaru Polski.

Przed wszystkim chodzi tu o gruntowne opracowanie na temat autonomii Kościoła w państwie w aspekcie soborów oraz synodów plenarnych i prowincjalnych²⁹. Nawiązując do zapoczątkowanej w Kościele w II stuleciu instytucji soborów i synodów, Ojciec Soboru Watykańskiego ukazuje trwającą przez stulecia ewolucję stosunku do ich działalności władz świeckich³⁰.

²⁴ TENŻE, *Dzwonicie na „Anioł Pański” w polskim prawie przedtrydenckim*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 2 (1955), s. 223-241.

²⁵ TENŻE, *Prawo cmentarne w Polsce do połowy XVI w.*, *Polonia Sacra* 10 (1958), z. 2, s. 165-218.

²⁶ TENŻE, *Przechowywanie Eucharystii na Śląsku w w. XVI-XVII*, w: *Pastori et Magistro*. Praca zbiorowa wydana dla uczczenia jubileuszu 50-lecia kapłaństwa Jego Ekscelencji Księdza Biskupa Doktora Piotra Kałwy, Profesora i Wielkiego Kanclerza KUL, Lublin 1966, s. 185-202.

²⁷ TENŻE, *Interwencje monarsze u sędziów kościelnych w Polsce XV-XVI w.*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 19 (1967), z. 2, s. 89-105.

²⁸ TENŻE, *Ściganie lekceważących przykazania i trwających w karach kościelnych w Polsce do 1565 roku*, *Nasza Przeszłość* 25 (1966), s. 33-68.

²⁹ TENŻE, *Autonomia Kościoła w państwie. Sobory oraz synody plenarne i prowincjale*, w: *Kościół i prawo*, t. 4, red. J. Krukowski, H. Misztal, Lublin 1985, s.101-136.

³⁰ Autor zauważa, że gdy w pierwszych synodach uczestniczyli duchowni i świeccy, to po edykcie mediolańskim z 313 roku zarysował się dualizm czynnika papieskiego i cesarskiego, kiedy to cesarze zaczęli ingerować w sprawy kościelne (m.in. zwołując sobory), papieże zaś bronili autonomii kościelnej. Relacja między stanowiskiem kościelnym a cesarskim ulegała ewolucji, a równowaga sił w stosunku cesarza do biskupów podlegała wahaniom. Zarówno ze strony Kościoła, jak i państwa istniała świadomość, że sobór pełnił jednocześnie podwójną funkcję: najwyższej instancji kościelnej i zarazem forum państwowego dla spraw religijnych, co ujawniło się wyraźnie na Soborze Efeskim 431 roku. Pierwszym cesarzem, który uznał samomanifestację Kościoła na soborze był cesarz Justynian I, respektując sobór jako najwyższą instancję kościelną, mającą znaczenie także i dla państwa. Autonomia soboru w stosunku do cesarza podlegała jednak dalszym wahaniom. Od IX wieku

Poza tym należy wspomnieć o dwóch innych pracach. Pierwsza dotyczy synodów frankońskich³¹, które (zapoczątkowane przez Chlodwiga) – jako synody narodowe z okresu od VI do IX wieku w państwie Franków – swoimi ustaleniami wywarły wpływ na rozdzielenie państwa od Kościoła, a poza tym przyczyniły się do uporządkowania organizacji kościelnej i ożywienia życia religijnego. Z kolei w drugiej zostały ukazane początki instytucji prawa kanonicznego w uchwałach synodów państwa Merowingów³². W oparciu o dzieło Odette Pontal: *Die Synodem im Merowingerreich* (Paderborn-München-Wien-Zürich 1986) bp Wójcik omawia następujące instytucje regulowane przez synody Galii merowińskiej (w latach 511-714): zbiory kanonów, sprawy dogmatyczne, duchowni (stałość miejsca i przywilej sądowy), więź z papieżem, episkopat wobec króla, synod prowincjalny, biskup w diecezji, archidiacon, archiprezbiter, synod diecezjalny, kościoły prywatne, liturgia, groby, ochrona majątku kościelnego, dziesięcina, sądy dyscyplinarne, separacja ludności żydowskiej.

Należy dodać, że w opublikowanej w 1982 roku pracy książkowej *Ze studiów nad synodami polskimi* (Lublin 1982) znalazło się siedem prac (5 ogłoszonych wcześniej i dwie nowe).

---

nastąpił okres dokonującej się ewolucji prowadzącej stopniowo od państwa o jednym najwyższym władcy w okresie późnego antyku do jego pluralistycznej formy w średniowieczu. Autor omawia również relację między cesarzami a autonomią kościelną – uwidocznioną w nieco innym stopniu – w odniesieniu do synodów partykularnych (w znacznej mierze odpowiadały one woli cesarza). Wpływu państwa nie zauważa się w stosunku do synodów prowincjalnych. Od połowy XI wieku papież odmawiali cesarzom zwoływania synodów. W walce o niezależność Kościoła papież posługiwali się synodami, a wpływ panujących na synody partykularne eliminowali (od połowy XI stulecia synody prowincjale stały się narzędziem reformy w rękach papieży). Niezależność Kościoła w dziedzinie soborów powszechnych zrealizowała się na Soborze Watykańskim I, na który nie zaproszono monarchów. TAMŻE, s. 103 I 111-112.

³¹ TENŻE, *Frankońskie synody*, w: Encyklopedia Katolicka, t. 5, Lublin 1989, kol. 687-688.

³² TENŻE, *Początki instytucji prawa kanonicznego w uchwałach synodów państwa Merowingów*, *Prawo Kanoniczne* 32 (1989), nr 1-2, s. 157-171.

2. Współczesne prawo synodalne

Zainteresowania ustawodawstwem synodalnym Biskupa-Profesora skierowane były również ku współczesności, przy czym jego dorobek piśmienniczy w tym zakresie jest zdecydowanie mniej obfity; wiąże się on z posoborową rewizją i kodyfikacją prawa kanonicznego.

Wśród prac, o których mowa, należy najpierw wskazać dość obszernie studium na temat bardziej znaczących inicjatyw prawodawczych w uchwałach wspólnego synodu niemieckiego w Republice Federalnej Niemiec³³. Chodzi o wspólny synod 22 diecezji zachodnoniemieckich obradujący w latach 1971-1975 w Würzburgu, posiadający władzę ustawodawczą w skali krajowej (wśród 314 uczestników znalazło się 150 duchownych i 164 wiernych świeckich). Czytelnik zapoznaje się z osiemnastoma dokumentami uchwalonymi przez synod, odnoszącymi się do różnych kwestii (znaczna ich część nie ma sformułowań prawnych); niektóre z nich zawierały postanowienia *contra legem universalem*. Do ważniejszych dyspozycji synodu bp Wójcik zalicza te, które zapadły w przedmiocie osób duchownych, sakramentów, miejsc i czasów świętych, misji nauczycielskiej Kościoła, sądownictwa kościelnego. Autor uznaje, że synod wybrał drogę „umiarkowanego postępu”.

Inna publikacja została poświęcona posoborowym eksperymentom z synodami³⁴. Omawia się w niej synody inicjowane na Zachodzie Europy (tzw. pastoralne), m.in. synod biskupów holenderskich (1966-1970). Wyraża przy tym swoje uwagi i w stosunku do niektórych zgłasza zastrzeżenia.

Gdy chodzi o synody posoborowe, to prof. Wójcik jest także autorem pracy na temat kultu maryjnego w posoborowych synodach polskich³⁵.

---

³³ TENŻE, *Donioślejsze inicjatywy prawodawcze w uchwałach wspólnego synodu biskupstw w RFN*, Prawo Kanoniczne 23 (1980), nr 3-4, s. 45-69.

³⁴ TENŻE, *Posoborowe eksperymenty z synodami*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 64 (1972), s. 337-368.

³⁵ TENŻE, *Kult maryjny w posoborowych synodach polskich (1965-1990)*, w: Przewodniczka. Kult Matki Boskiej w Polsce od „Lumen gentium” do „Redemptoris Mater” 1964-1987, Częstochowa 1994, s. 83-94.

Z kolei praca na temat nowej formy synodu diecezjalnego (pastoralnego), ogłoszona już po śmierci Autora, mająca charakter artykułu recenzyjnego (na kanwie książki: *Beschlüsse der Diözesansynode*, Rottenberg-Stuttgart 1985/86 – Weitergabe des Glaubens an die kommende Generation, wyd. 2 – Schwabenverlag, Ostfildern 1986)³⁶, zawiera informacje o synodzie diecezji Rottenberg-Stuttgart poświęconym przekazywaniu wiary przychodzącemu pokoleniu (nad redagowaniem postanowień synodalnych pracowało – ponad dwa lata – 300 osób uczestniczących w synodzie). Referując każdą z siedmiu części uchwał synodalnych (obejmujących statuty, które nie mają charakteru norm prawnych), Komentator określa je mianem „traktatu pastoralnego z praktycznymi zarządzeniami, pouczeniami, zaleceniami, wytycznymi, impulsami i zachętami dla duszpasterzy i wiernych, a czasem również dla biskupa, zarządu i instytucji diecezji Rottenberg-Stuttgart”³⁷. Jednocześnie zgłasza wątpliwości lub zastrzeżenia co do niektórych sformułowań (np. w odniesieniu do uznania przerwania ciąży w krańcowym konflikcie między życiem matki a życiem dziecka, dopuszczania świeckich do głoszenia kazań czy statusu osób rozwiedzionych i związanych nowymi związkami cywilnymi). Uznaje, że redaktorzy postanowień synodalnych poszli w kierunku „modnych i dyskutowanych haseł [...] i szukali oryginalnych rozwiązań”, ulegając wpływow wstępnej ankiety i naciskowi laikatu. Dopatruje się też tendencji do wprowadzania przez synod radykalnych reform pomyślanych jako antidotum na bólączki duszpasterskie. W sumie jednak ocena jest pozytywna.

Natomiast w obszernej rozprawie na temat synodu diecezjalnego w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego³⁸ Autor szeroko omawia ewolucję historyczną i rozwój instytucji synodu w poszczególnych okresach, następnie postanowienia dotyczące synodu diecezjalnego

---

³⁶ TENŻE, *Nowa forma synodu diecezjalnego*, w: Kościół i prawo, t. 10, red. J. Krukowski, Lublin 1992, s. 223-237.

³⁷ Tamże, s. 232.

³⁸ TENŻE, *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 29 (1986), nr 1-2, s. 93-131.

zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku, reformę Vaticanum II, Synod Rzymski Jana XIII, eksperymenty z synodami posoborowymi, prace przygotowawcze prowadzone w ramach posoborowej kodyfikacji prawa, wreszcie komentuje odnośne normy w przedmiocie synodu diecezjalnego pomieszczone w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku.

Zakończenie

Zaprezentowane wyżej – w największym skrócie – dokonania biskupa prof. Walentego Wójcika na polu prawa synodalnego pozwalają przyjąć, iż mamy tutaj do czynienia z dorobkiem pokaźnym, zróżnicowanym tematycznie, oryginalnym, twórczym, obejmującym zarówno problemy i kwestie odnoszące się do synodów rodzimych, jak i europejskich, tak historycznych, jak i współczesnych. Jego publikacje znamionuje nawiązywanie do szerokiej bazy źródłowej (szereg żmudnych kwerend przeprowadził Autor m.in. w archiwach rzymskich), gruntowna znajomość literatury (także obcojęzycznej), krytyczne podejście do analizowanych zagadnień, przejrzystość przekazu oraz czystość metodologiczna. Nic też dziwnego, że twórczość ta znajdowała zawsze wysokie uznanie recenzentów w postępowaniach awansowych.

Jako wybitny historyk prawa kościelnego okazał się badaczem niezwykle wnikliwym, sumiennym, poruszającym zagadnienia nie zawsze popularne, wymagające erudycji, ale i niezliczonych godzin wysiłku – tym bardziej, że praca badawcza nie była jedynym nurtem, którym toczyło się życie tak bardzo zaangażowanego w sprawy diecezji Biskupa. Niewątpliwie niemałą rolę odegrała tutaj jego pasja badawcza.

Wypowiadając tak pochlebne słowa o twórczości niezapomnianego Profesora KUL nie należy zapominać, iż zaprezentowane tutaj jego osiągnięcia dotyczą wyłącznie historii ustawodawstwa synodalnego. Niemniejsze zasługi położył także na wielu innych odcinkach historii prawa kościelnego. Jego wkład do rozwoju kościelnych nauk historycznych jest znaczący.

Wszystko to sprawia, że urodzony przed stu laty Biskup Profesor Walenty Wójcik, wybitny uczony, wpisał się na trwałe do historii nauki polskiej.

Bishop professor Walenty Wójcik as a researcher of Synodal law

The achievements of professor Walenty Wójcik (1914-1990), a long standing professor of the Catholic University of Lublin, in the field of Synodal law allow to assume that we deal with a considerable output, which is thematically diversified, original, creative and includes both issues and matters related to local and European synods, both historical and modern ones. His publications are characterized by references to a wide source base (the Author carried out a number of tedious preliminary research studies inter alia in archives in Rome), a thorough knowledge of literature (including foreign literature), a critical approach to analyzed issues, clear form and methodological purity. Therefore, it is not surprising that this output has always been highly recognized by reviewers in exams for promotion.

As a prominent historian of Church law, he turned out to be an insightful and diligent researcher, who addressed less popular issues requiring erudition and hours of work – especially given the fact that research work was not the only matter around which the life of bishop, who was strongly committed to affairs of the diocese, focused on. Without a doubt, his passion for research played an important role in this matter.

SŁOWA KLUCZOWE: Walenty Wójcik; synody; prawo synodalne

KEY WORDS: Walenty Wójcik; synods; Synodal law

NOTA O AUTORZE:

KS. PROF. DR HAB. WOJCIECH GÓRALSKI – pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, kierownik Zakładu Kościelnego Prawa Rodzinnego.